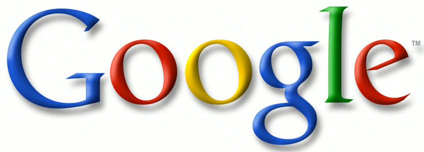

CD VL

Petr Parléř

a mistři gmündští.

Napsal

Dr. Karel Chytil.

V PRAZE.

Knihtiskárna a nakladatelství J. Otty.

1886.

Tiskem J. Otty v Praze.

Již v první polovici století třináctého počínají vnikati do Čech základní myšlénky a formy slohu gotického. Símě, přinesené většinou z rodné půdy gallské a rozseté porůznu po krajích českých, ujímá a mísí se v starobylé formy periody románské, jež tu a tam ještě v druhé polovici XIII. věku se objevují; zmohutnělá gotika setřásá a potlačuje posléz i poslední zbytky románské a od počátku XIV. věku vládne naprosto sama.

Hlavními šiřiteli nového slohu byly především kláštery, jednak proto, že během třináctého století celá řada klášterů a chrámů klášterních založena byla, jednak proto, že organisace jednotlivých řádů napomáhala rychlému šíření a sdílení novot, jež ve vzdálenějších zemích vznik měly.

Ze všech řeholí nejčilejším byl v té příčině řád cisterciánská; spojení všech klášterů tohoto řádu s hlavním klášterem v Citeaux bylo nepřetržité, celá řehole řídila se při stavbách svých zvláštními stavitelskými pravidly, a chrámové stavby v klášteřích filiálních nejsou často nic jiného než napodobením některého chrámu ze čtyř mateřských klášterů ve Francii.

Stavitelská činnosť klášterů podporována byla pomocí králů i hodnostářů, a jmenovitě doba Václava II., zakladatele slavného cisterciánského kláštera v Zbraslavi, byla svědkyní znamenitého rozkvětu umění stavitelského. Bohužel, že rozkvět tento netrval dlouho, přerušen byv neblahými událostmi, jimiž celá země česká byla postižena. Janem lucemburským dosedl nový rod na trůn český, a doba prvního krále toho rodu byla pro umění stavitelské dosti neúrodna. Provozování umění tohoto vyžaduje značného nákladu, a právě tehdáž země

1*

a veškeré třídy obyvatelstva byly valně ochuzeny, jak následkem zmatků po vymření rodu Přemyslovců, tak následkem nepokojů a nehospodářství v době Janově. Král sám nepodnikal nových staveb, ano stavby dvorské spíše ještě pustly. Déle než dvě decennia trval tento neutěšený stav, jenž v lepší se obrátil teprve r. 1333., po příchodu králevice Karla, který především si musel hledět úpravy zanedbaného královského obydlí. V krátké době přestavěl hrad na Hradčanech „na způsob paláce krále francouzského“, a povzbudil tím posléz ctižádosť samého Jana, kterýž r. 1335 nařídil dokončení a provedení staveb v zámku i v Starém městě způsobem francouzským (modo gallico). Nastává čilý ruch v umění stavitelském, ruch, kterýmž se ohlašuje nová, plodná doba. Na počátku doby této nestojí králevic Karel sám co štědrý maecenáš, již před ním dostalo se umění stavitelskému podporovatele, kterýž pak v době, kdy Karlovi a Janovi především bylo starati se o stavby světské, vedl náklad na důstojné zřízení budov církevních; byl to biskup pražský, Jan IV., rodem z Dražic. Za svého dlouholetého pobytu v Avignoně (1318—1329), kdež se při dvoře papežském musel očistiti z rozličných žalob, měl hojnou příležitosť vniknouti v umělecký směr, jakýž se právě při dvoře papežském rozproudil, seznati vynikající osobnosti umělecké, jež přináležely k dvořanstvu papežskému, hovořiti s nimi o umění a poučiti se. Zájem pro umění zde vzbuzený stal se plodným po návratu ve vlasť. Vidíme umění milovného biskupa podnikat znamenité stavby: novou residenci a chrám sv. Jiljí v Praze a v Roudnici klášter a kostel řádu Augustinianů. V Roudnici míní biskup zříditi most přes Labe, tu vzpomíná si na své avignonské známosti a posýlá r. 1333 ke dvoru papežskému pro mistra Viléma, bezpochyby v němž můžeme zříti slavného stavitele a ingenieura papežského Viléma de Cucurone.[1]) O desítiletí později povolán z Avignonu jiný mistr stavitelský a sice Karlem k vedení stavby chrámu svatovítského — Matiáš z Arrasu. Mistr Vilém vrátil se po roce opět do Avignonu; Matiáš z Arrasu však trvale se usadil v Čechách a působil zde až do své smrti r. 1352. Oba první cizí mistři působivší

v Čechách byli původu francouzského, ne tak mistr, který povolán byl Karlem, aby nahradil ztrátu úmrtím Matiašovým způsobenou. „Petr, Jindřicha Arlera z Polonie, mistra z Gmundu ve Švábích“, tak nazývá se nástupce Matiášův na nápise umístěném v triforiu kathedraly svatovítské pod poprsím, jej vypodobňujícím. Nápis není zcela správný, místo Arler má státi Parler, přezdívka to odvozená od stavitelské činnosti, přezdívka, kteráž se stala takřka jménem rodovým, ježto přešla i na samého Petra, jenž v listinách všude se nazývá jménem Parler, Parlerius, Parléř.

Osobnosť Parléřova stala se pro umění české nadmíru důležitou; osobní jeho působení vyplňuje téměř celou druhou polovinu století XIV. a vliv jeho sáhá ještě dále. Petr nebyl jediným svého rodu, jenž věnoval se povolání stavitelskému, máme zde celý rod široce rozvětvený, mnohočlenný, v němž umění dědí se s otce na syna, a jenž rodinnými svazky spleten jest s jinými staviteli německými. Někteří členové rodu tohoto zovou se mistry gmündskými a příjmí toto lze přenésti na celý rod, jehož vlastní původ nám ostává záhadou. Osoba Parléřova budí v nás zájem též pro ostatní členy a sama jasněji vystupuje a vyniká pozorována jsouc jakožto člen celé rodiny.[2])

I.

O mistrech z Gmündu nenacházíme právě v Gmündu samém zpráv žádných. Současně s Jindřichem a Petrem vyskytuje se ještě jiný mistr z Gmündu, jménem Jan; objevuje se nejprve r. 1357 v Basileji jakožto stavitel při tamějším münstru a r. 1359 jakožto doživotní ředitel stavby münstru ve Freiburku.

Mohli bychom ovšem přičísti toto příjmí dvou, tří mistrů pouhé náhodě, považíme-li však, že ještě později několik stavitelů s týmž názvem „de Gmund“ se vyskytuje, a že stavitelští mistři v středověku tvořili vůbec pevný a úzký kruh, musíme i zde míti za to, že tento „Johannes von Gmünde“

a náš „Henricus“ a „Petrus de Gmunden“ v jistém bližším vzájemném poměru se nacházeli, spojeni jsouce svazkem rodinným, aneb alespoň stykem ve společném povolání. Gmünd mohl býti buďto jich rodištěm, a nebo významným místem jich působení; toto lze tvrditi s jistotou alespoň o Jindřichovi, jenž v nápisu umístěném pod poprsím Petrovým se nazývá „de Polonia, magister de Gmunden in Svevia“, čímž jakožto rodiště jeho Polonia, Gemunden pak jako tehdejší pobyt naznačeny jsou. Syn jeho Petr nazývá se obyčejně zkrátka „Petrus de Gemunden“, ale ani u tohoto nevyplývá z pojmenování toho, že by se byl v Gmündu narodil, jak obyčejně se za to má, a rovněž u Jana znamená název ten spíše jen místo posledního pobytu, než rodné město.

Proč se jmenovaní mistři v Gmündu zdržovali a dle města toho nazývali, mělo ovšem svou příčinu; pohnutkou k tomu byla zajisté stavba chrámu sv. Kříže, jenž náleží k nejpřednějším památkám oné doby v celém jižním Německu.

Na stavbu tuto mohl býti každý původce hrdým; dlouhá stavební doba, znamenitosť stavby samé, a dobré jméno stavební hutě vysvětluje s dostatek, proč mistři stavitelé si připnuli takořka jako průvodní list k jménu svému název „de Gmund“. O stavbě chrámu sv. Kříže v Gmündu ve Švábích zachovalo se nám bohužel velmi málo authentických dát; stručný nápis na stavbě samé ohlašuje nám alespoň rok založení, totiž r. 1351; o staviteli není nikde zmínky, o dalších pokrocích stavby rovněž ne, a jen z nápisu pražského lze souditi, že mistr Jindřich Parlér a syn jeho Petr, tento ovšem jen krátký čas, při stavbě té účastni byli, a z názvu Janova „de Gmunden“, že i on nepochybně při této stavbě zaměstnán byl. Pozoruhodné jest, že před založením sv. Kříže nikde žádná zmínka o mistrech z Gmündu se neděje a že zprávy o nich teprve po r. 1351 se vyskytují.

Zpráv současných a obšírnějších, než o kterémkoliv mistru gmündském, dostalo se nám o Petru Parléři a jeho rodině. Důležitým pramenem jest zde především zmíněný nápis pod

poprsím mistrovým umístěný v triforii dómu pražského; z něho dovídáme se, že Petr syn Jindřichův r. 1356 ze Švábského Gmündu císařem Karlem IV. do Prahy povolán byl, a že toho roku, stár jsa 23 roky, stavbu chrámu svatovítského říditi počal.*) V Praze mistr Petr velmi záhy zdomácněl; usadiv se na Hradčanech poblíž stavby, již řídil, zakupoval zde domy i pozemky a u svých spoluobčanů byl v také vážnosti, že v letech 1360—65 za konšela na Hradčanech volen býval.[3]) Již r. 1359 koupil na Hradčanech v nynější ulici loretanské dům sobě a manželce své Gertrudě; tato byla dcerou Bartoloměje z Hammu, kamenníka v Kolíně nad Rýnem, po jehož smrti r. 1370 se mistr Petr do Kolína dostavil, aby zde záležitosti svého dědictví urovnal.[4])

Zvláštní jest, že rovněž r. 1359 se uvádí při jiné koupi domu jakožto manželka Petrova „Ludmila“[5]) a podobalo by se spíše pravdě, že oběma jmény jedna a táž osoba jest označena, než že by Petr po smrti jedné manželky v době tak krátké druhou byl pojal; nepochybně že Druda, jak se též nazývá, přijala v Praze též jméno patronky země české, k němuž poukazuje též jistá podobnosť významu (Druda — Traute). Buď jak buď, mistr Petr vstoupil později ještě jednou v manželství s Alžbětou či Anežkou z Buru (Agnes de Bur, Elisabeth dicta de Bur), která se připomíná r. 1383; z manželství s touto Alžbětou měl Petr syna, jménem Pavla, který nepochybně v dětství zemřel, poněvadž později zmínka o něm se neděje; z manželství prvního byla čtyři dítka, tři synové Mikuláš, Jan, Václav a jedna dcera. Roku 1383 byl již mistr Petr majitelem několika domů, jednoho na Hradčanech a dvou na Pohořelci,[6]) a téhož roku přijal také na Starém městě pražském právo občanské,[7]) z čehož souditi lze, že i zde se zakoupil. Naposled děje se o něm zmínka r. 1392; syn jeho Mikuláš odkazuje mu dům koupený od mansionářů, dům, v němž Petr již dříve přebýval a 5. října toho roku přichází ještě jakožto rukojmí

*) V příčině roku 1356 držíme se proti Hankovi, jenž čte 1353, čtení Bockova a Gruebrova a poznámky v Základech místopisu pražského V. Opravy a doplňky.

při přijetí nového občana na Starém městě jakéhosi Jana Festera ze Strassburku.[3]) V roce 1398, dne 16. ledna jmenuje se stavitelem chrámu svatovítského syn jeho Jan, z čehož lze souditi, že Petr tehdáž již nebyl na živu a že tedy umřel v letech 1393—1397. Jmenuje se sice ještě v jedné listině z r. 1401, ale pouze vzhledem k události starší; toho roku daroval kanovník Petr ze Všerub kapitule pražské dům, o němž dí, že jej koupil od mistra Petra z Gmundu, zda tento byl tehdáž na živu čili nic, z listiny samé nevysvítá.[4]) Podobá se však pravdě, že tehdáž byl již na věčnosti, třeba že obvyklé „olim“ nebo „quondam“ při jeho jméně zde nenacházíme; přídavek tento vyskytá se sice obyčejně, nikoliv však z pravidla při uvádění osob již zemřelých, a jmenovitě u osob všeobecně známých a znamenitých rád se vypouští.

Nejstarší Petrův syn Mikuláš či Nikolas byl duchovním a lékařem; poprvé jmenuje se vedle svého otce r. 1380, a v následujících letech nabývá koupí společně s bratry svými majetku na Hradčanech (1383 a 1385). V roce 1389 stal se Mikuláš oltářníkem v kostele týnském a v letech pozdějších nacházíme jej také v důstojenství kanovníka při chrámu svatovítském (1392—98).

Oba mladší bratři Václav a Jan byli následníky a dědici umění otce svého; jméno Václavovo vyskýtá se vedle jmen bratří v letech 1383—1392.[9]) Obzvláště proslul Jan, kterýž také r. 1383 se připomíná; v roce 1389 byl již ženat, pojav za manželku vdovu po Rotlevovi, dceru pana Ješka z Kutné Hory, paní Kateřinu Helenu, kteráž se mohla chlubiti značným majetkem i valným počtem dítek z prvého manželství; r. 1398, v kterémžto roce Jan již řídil stavbu chrámu svatovítského, byla manželka jeho Helena na věčnosti.[10]) Mistr Jan přežil manželku svou a otce sotva o jedno desítiletí; zemřelť v stáří as něco nad čtyřicet let před r. 1407, zůstaviv synům svým, z nichž nejstarší dle něho Johánek se nazýval, dům na Starém městě pražském „u srpů“ (ad falces) řečený.[11]) Dcera Petra Parléře provdána byla za kamenníka Michala z Kolína nad Rýnem (Michael de Colonia Renis), kterýž

v r. 1383 se připomíná.[12]) Jmenovec i krajan tohoto, Michal, stavitel domu Kolínského, byl rovněž s rodem Gmündským spřízněn; dcera jeho měla za manžela Jindřicha z Gmündu, kterýž se v jedné listině z r. 1387 jakožto stavitel a dvořan markrabí moravského (lapicida et familiaris illustris principis Marchionis Moraviae) uvádí.[13])

Z příbuzných Petrových vyskytují se v Praze ještě bratr jeho kamenník Michal též Parléř zvaný, kterýž v r. 1359 v Zlaté koruně nepochybně za příčinou nějakých oprav na tamním chrámě prodléval, a v r. 1383 v Praze jakožto majitel domu na Pohořelci se nachází; v r. 1359 jmenují se též dva synovci Petrovi, Mikuláš a Jakub, bez označení povolání.[14])

Velmi sporé jsou zprávy o mistrech z Gmündu v Německu samém; místo písemných pramenů musí zde mluviti jich díla, při nichž pozorovati lze mnohé zvláštnosti a odchylky od směru všeobecného. Právě chrám sv. Kříže v Gmündu jest zřejmým toho příkladem. Jest to rozměrná budova o třech stejně vysokých lodích, jež přecházejí beze vší příční lodi u vysoký chor; vedlejší lodi tvoří kol hlavní lodi ochoz obložený ještě věncem kaplí, jež umístěny jsouce mezi opěrací pilíře nevystupují zevně ze závěrného polygonu. Stejnolodní chrámy s chorem a podobným věncem kaplí jsou zjevem velmi vzácným a v Německu samém jediným toho druhu příkladem před dobou stavby sv. Kříže jest cisterciánský chrám ve Světlé (Zwettl) v Rakousích.

Stavba choru světelského počata byla o osm let dříve, než založen chrám sv. Kříže.[15]) Dne 3. dubna 1343 položen základní kámen k stavbě, při níž pokračováno tak horlivě, že již r. 1348 nový chor dostavěn a posvěcen byl. Jakožto stavitel kostela uvádí se magister Johannes; stavitel tudíž nebyl z klášterních bratří, nýbrž umělec světský. Ačkoliv následkem dalších překážek stavba lodi na čas zastavena a celá délka chrámu patrně zkrácena byla, lze pozorovati v rozměrech chrámu nápadný souhlas s rozměry chrámu gmündského; plán obou kostelů jest úplně totožný, i provedení celkem podobné. Způsob založení a sestrojení choru světelského

není však naveskrz původní myšlénkou mistra Jana; chor tento není než napodobením choru kostela v Pontigny, jednoho ze čtyř mateřských klášterů řádu cisterciánského.

Originální uspořádání choru vyskytující se až do samé polovice XIV. století jen u cisterciánských chrámů nedalo by se při kostele gmündském dostatečně vysvětliti, kdybychom si nepomohli domněnkou, že původce této stavby měl na zřeteli nějaký určitý vzor, anebo že sám při podobné stavbě účasten byl.

Maně přicházíme k otázce, nebylo-li by možno považovati mistra Jana, stavitele světelského, a mistra Jana z Gmündu za jednu a tutéž osobu. Authentickými prameny zajištěna jest činnosť Jana z Gmündu teprve v Basileji a Freiburku. V Basileji vyskytuje se Johannes von Gmünde r. 1357 jakožto stavitel při tamním chrámu, jenž po r. 1356 opravován byl. Jan nepůsobil v Basileji stále, ježto již 1359 nadobro byl získán pro řízení stavby münstru ve Freiburku. Zde jednalo se o vystavění nového choru při starší lodi; základní kámen k nové stavbě položen r. 1354 a z r. 1359 pochází listina, kterouž „Johannes von Gmünde, ein Burger von Friburg“ za stavitele při novém choru na doživotí se ustanovuje. Znění této listiny poukazuje zřejmě k tomu, že Jan již prve ve Freiburku usazen a patrně již při založení stavby účastným byl. Zajímavou jest listina tato i tím, že k ní přivěšena pečeť mistra Jana, kteráž nese znak mistry z Gmündu obecně užívaný, totiž: kůl k levé straně zlomený; totéž znamení vyskytuje se také na jednom opěracím pilíři münstru freiburského, leč s tou změnou, že zde na kolu tři kamenická kladívka položena jsou, kteráž nepochybně pro drobné rozměry na pečeti vynechána byla.

Náhled, že mistr Jan hned z počátku při nové stavbě zaměstnán byl a že plán nového choru od něho pochází, potvrzuje se analysí stavby samé.[16]) V mnohém ohledu, zvláště co dimensí se týče, byl stavitel vázán starou stavbou, jinak nelze nepozorovati v plánu nového choru základní ideu chrámu gmündského, byť i originálním způsobem pozměněnou.

Stavební huť freiburská těšila se rovněž jako gmündská znamenité pověsti, a tak jako se z počátku mistři dle toho místa nazývali, přijímá následující generace název dle Freiburku; alespoň vyskytuje se při münstru strassburském v roku 1383—1385 Michael z Freiburku, kterýž na pečeti své téhož znamení užívá jako mistr Jan a který tudíž patrně jeho ro dině náleží.[17])

II.

Hojný jest počet staveb v zemích koruny české, při nichž členové stavitelské rodiny z Gmündu s Petrem Parléřem v čele účastenství měli; že v jejich pořadí chrám svatovítský, příčina povolání mistra Petra, přední místo zaujímá a pravým ohniskem veškeré činnosti jest, rozumí se při významu a rozsahu tohoto díla samo sebou. Chrám založený a obdařený knížaty českými, budova, kteráž byla „matkou a mistryní" ostatních kostelů veškerého království českého, posvátné místo posledního odpočinku sv. Václava i Vojtěcha, tato první a nejpamátnější svatyně měla býti ke cti Boha i patronů země české též první a nejpamátnější svým zevnějškem, měla býti stavbou v pravdě královskou. Již 23. října r. 1341 věnoval tomuto účelu král Jan desátek všech stříbrných dolů v Čechách, a sice především, aby byly zřízeny a vyzdobeny hroby sv. Václava a Vojtěcha, aby vystavěn byl nový kůr kostela a posléz aby celý chrám byl zbudován dílem znamenitým a velkolepým. Provedení úmyslu tohoto nastalo až roku 1344, kdy biskupství pražské povýšeno na arcibiskupství a s oslavou události této spojeno položení základního kamene k novému nyní arcibiskupskému chrámu. Král Jan, synové jeho Karel a Jan, a první arcibiskup pražský Arnošt z Pardubic vstoupili v jámu pro základy vykopanou a první položili kámen k nové stavbě. Hlavním původcem velkolepého podniku byl Karel IV. sám, který se postaral též o schopného mistra, Matiáše z Arrasu, s kterýmž patrně za svého pobytu v sídle papežském se byl seznámil, a jenž při rozsáhlé stavi-

telské činnosti dvoru papežského byl měl nejlepší příležitost vzdělati a vycvičiti se ve svém umění. První stavitel zemřel r. 1352, založiv stavbu nového choru a řídiv ji po osm let; z počátku stavěno velmi horlivě a druhý mistr Petr Parléř, nastoupiv v r. 1356, nalezl stavbu již valně pokročilou. Především přináleží Matiášovi původní plán nového choru: Matiáš z Arrasu byl jedním z oněch mistrů dobré školy francouzské, kterým nešlo o zvýšení zevnějšího lesku hojnou ornamentikou, jako o určité provedení promyšlené konstrukce. Byl to duch po výtce mathematický, ale prostý pedantismu, přesný, ale přece volný.

Francouzská gotika XIII. věku charakterisuje se jako přísný, perioda XIV. století jako volný sloh — Matiáš stojí as uprostřed, jsa žákem přísných gotiků, nepostrádá svobody ducha XIV. věku. Přihledneme-li k plánu chrámu svatovítského, vidíme, že Matiáš nebyl prost vší vynalézavosti a originality. Druhdy pokládán za vzor chrámu tohoto dom kolínský, an v poměrech i podobě celkem se s ním shoduje;[18]) ale chrám kolínský v základě svém není než věrným napodobením kathedraly amienské, a právě u choru svatovítského lze pozorovati mnohé zajímavé odchylky od obou staveb, v nichž se kathedrální sloh mistrně vykrystalisoval, od chrámů v Amiensu i Beauvais a tudíž i od domu kolínského. Základní idea těchto chrámů opětuje se s různými obměnami též v plánu kostela sv. Ouena v Rouenu, a mnohých staveb jihofrancouzských, s nimiž se mohl Matiáš snadno seznámiti, jako kathedral v Narbonne, Clermontu i Limoges. Konstruktivní idey, vtělené v chrámu amienském, přešly tehdáž již tak do krve všech stavitelů francouzských, že jim snad ani na mysli netanul vzor, jejž s proměnami většími, menšími stále reprodukovali.

Jako chrám amienský jest chor svatovítský opatřen ochozem a věncem kaplí; kol vnitřního závěru, skonstruovaného z pěti stran desítiúhelníka, rozkládá se pět kaplí vystupujících svými třemi boky ze zevního polygonu a již počtem a uspořádáním těchto kaplí liší se plán svatovítský

od amienského. Kaple pokračují i v další podélné části choru, čímž opět se tento od amienského a kolínského liší, ježto zde, vyjma sedm čelných okružních kaplí, od dalšího jich zřizování upuštěno; následující tyto kaple jsou sice uvnitř polygonní, ale zevně nevystupují z přímé čáry zdí.

Při nastoupení Petra Parléře byl již chor dle tohoto plánu v hlavních rysech založen a částečně i proveden. Historické zprávy i lehce rozeznatelný detail obou stavitelů poskytují možnosť zjistiti aspoň z hruba jejich účastenství. Dílem Matiášovým jest především závěr choru s ochozem a jeho pěti kaplemi; zde již tkvěly základy pevně, mnohá část byla úplně hotova a na původní myšlénce nedalo se již nic měniti; o některých kaplích jest i doklady zjištěno, že před příchodem Petrovým byly již hotovy; [19]) tak kaple sv. Antonína, jejíž oltář již r. 1352 vysvěcen byl, a nepochybně též korrespondující s ní kaple sv. Doroty, v níž Rudolf vévoda saský již před r. 1354 oltář založil; Rudolf zemřel brzo potom r. 1356, a byl v této kapli, kteráž se též saskou zove, a kteráž nepochybně od něho založena byla, k věčnému spánku uložen. Z toho lze souditi, že též kaple sv. Trojice, nacházející se mezi oběma právě v čele celého choru, z největší části hotova byla, třeba že vysvěcení její teprv r. 1368 následovalo. Rovněž i obě další proti sobě položené kaple sv. Háty a sv. Erharta i Otilie musely býti již za Matiáše aspoň v dolních svých částech zcela hotovy. Než i následující dva oddíly presbyteria s některými přilehlými kaplemi náležejí původní Matiášově stavbě; tak na severní straně kaple sv. Anny, kdež založen oltář r. 1358; na straně jižní protilehlá kaple sv. Máří Magdaleny, zvaná též kaplí pana Přecha dle děkana pražského Předvoje, jenž roku 1358 zemřel, dále kaple, v níž se postranní vchod nachází a východní část kaple sv. Šimona a Judy. V původním pláně bylo též zřízení příční lodi, k níž měly vésti poboční portály; založeno a provedeno bylo však pouze jižní křídlo. Po boku tohoto jižního vchodu umístěná byla nádherná kaple, ke cti svatého Václava zřízená; kaple tato vyjímá se nyní v celém plánu jako neorganický člen k celku vlastně ne-

patřící, a příčina vsunutí tohoto článku spatřována tu ve zvláštní vůli panovníka, onde v mylném domnění, že již dříve na tomto místě hrob svatého Václava se nalézal. Jsem toho náhledu, že základy a dolní partie této kaple, dokončené ovšem teprve r. 1366, přináležejí ještě době Matiášově, v čemž utvrzuje nás srovnání detailu; v kapli svatováclavské spatřujeme totéž jemné, ozdobné článkování pilířů a žeber s hruškovitými profily jako v kaplích chorových, Matiášem bezpečně zřízených. Snad že neměla ostati tato kaple samotna; právě zde jest původní plán porušen nejvíce; partie západní zřízením věže úplně přeměněny a k provedení křížové lodi s podobným pobočním vchodem na straně severní ani nepřišlo. Tuším, že by nebylo bezdůvodné domnívati se, že mistr Matiáš měl v úmyslu vůbec okřídliti poboční vchody prostrannými kaplemi, patronům českým posvěcenými, vždyť již zakladací listina mluví vedle sv. Václava o hrobu sv. Vojtěcha i o sv. Vítu a Ludmile.

Tím by byla nynější neústrojná poloha kaple svatováclavské osvětlena a ospravedlněna; celý plán by tím nabyl ovšem originelního a neobvyklého vzhledu, ale Matiáš byl vůbec duch důmyslný a tvořivý, jemuž při tom zákony symmetrie šly nade všecko.

Byla tudíž celá stavba prvním stavitelem Matiášem z dvou stran počata, od hlavy choru a od jižní strany příční lodi, aniž by za života jeho části tyto v jedno spojeny byly. Jak si počínal nový stavitel Petr? Nebral zkrátka na původní plán žádného ohledu a jda vlastní cestou přidržel se zvláštností školy gmündské, jimž dovedl i v těch úzkých mezích pokročilou stavbou položených platnosť zjednati. Spatřujemeť též při něm zálibu v čtverhranných kaplích i rozhodnou nechuť proti křížovým loděm a v tom smyslu hleděl též oba stavební díly spojiti a doplniti; kapli Šimona a Judy původně již do polygonu založenou uzavřel jednoduše na západní straně rovnou zdí a spojil tuto kapli a svatováclavskou svatyni jednoduchou quadratickou kaplí, s kterouž nadto ještě z přímé čáry jižní stěny ven vybočil. Tato tak zvaná Martinická kaple, po-

svěcená sv. Sylvestru, jeví naveskrz detail Parléřovský, jmenovitě v širokém oknu s bohatou kružbou, zaujímajícím celou stěnu kaple; o oltářích v ní se nacházejících děje se zmínka teprve v seznamu asi z r. 1397 pocházejícím, a již tato okolnosť svědčí o pozdním jejím původu. Dříve zajisté než tato kaple byla r. 1366 dovršena kaple svatováclavská, již Petr Parléř lehkým a ozdobným klenutím překlenul, v sousedství pak kaple dokončena r. 1367 předsíň křížové lodi a opatřena uvnitř portálem, k němuž vedly tři oblouky nyní zazděné; s portálem samým, jehož dílu Beneš z Waitmile důvodně se obdivuje, nakládáno v pozdějších dobách velmi nešetrně, než ještě nyní v troskách lze poznati bývalou krásu.

Na straně severní byla při nastoupení Petrově zřízena jen kaple sv. Anny a od té počínaje nebyl nový stavitel žádnou stavbou vázán; vedle zmíněné kaple založil do obdélníka sakristii, která pilířem rozdělena ve dva čtverce; vedle sakristie postavil dvě rovněž quadratní kaple, sv. Sigmundu a sv. Urbanu zasvěcené; zeď, kteráž obě od sebe děliti měla. byla buď prolomena anebo hned zpočátku vynechána, tak že nyní kaple v jedno spojeny jsou. V kapli sv. Urbana vedle sakristie byl již r. 1362 oltář zřízen, brzo potom též v kapli sv. Sigmunda, nikoliv však před r. 1365, ježto toho roku teprve reliquie tohoto svatého Karlem IV. byly získány, avšak záhy po tomto roce, ježto oltář sv. Sigmunda se uvádí již v seznamu pořízeném v letech 1368—73. Dokonání těchto severních partií náleží tudíž do první doby činnosti mistra Petra, kterýž od prvotního plánu tak dalece se uchýlil, že na pokračování lodi křížové a zřízení severní pobočné façady vůbec ani nepomýšlel. Až do prvních let sedmdesátých byly dolní části chrámu dobře hotovy; posledním dílem zde byla as kaple Martinická. Další periodě Petrově patří celé vrchní patro, na němž zajisté i prvé pracováno, ježto již r. 1385 dne 12. července skončeno jest klenutí choru a dne 1. října toho roku posvěcen jest slavně celý chor ke cti panny Marie a svatého Víta arcibiskupem pražským Janem z Jenšteina. Pět let po tom 2. června 1392 položen základ k dlouhé části

kostela ještě za řízení Petrova, jenž brzo potom zemřel. Jestliže Petr libovůli svou ladný plán Matiášův porušil, tož nahradil provinění to skvělým sestrojením horní části. Neobyčejná smělosť a nádhera až marnivá charakterisují tuto část, nádhera, jakáž u jiných staveb mistrů gmündských se nevyskýtá; co se dekorativního vystrojení jednotlivých dílců, jako příporných pilířů, oblouků a fiál, galerií a kružeb dotýče, neopominuto nic, co by zevnější lesk mohlo zvýšiti. Zde teprve projevila se geniálnosť mistra, jeho oslňující bohatosť forem, jeho vynalezavosť, s jakou jednoduché a nečetné elementy gotické skládal v nové a překvapující útvary. Mistr Petr jest tvořivý kamenník pevné ruky a volné fantasie, ne zbytečně nazývá se se zálibou — lapicida. V detailu šetří vždy úměrnosti a případnosti; pro oporu klenby buduje vně chrámu mocné pilíře se silnými okrouhlými pruty, zevně pak odívá pilíře vábnou ornamentikou, z níž vyrůstají štíhlé jehly se svými vkusnými růžemi a popínajícími se lupeny. Mistrným dílem konstrukce i ornamentiky jsou ku příkladu též točité schody nad jižním průčelím před kaplí svatováclavskou, jež soudíc dle znaku zemí koruny české pocházejí ještě z doby před smrtí Karlovou. Vzdušné pouzdro hlemýžďových schodů upomínající jako vůbec celá horní část na filigrání zlatnickou práci gotických reliquiářů a monstrancí, kontrastuje s nedalekou massivní věžkou, kteráž zajisté patří ještě době Matiášově. Originální, téměř singulární jedna ozdoba dómu má dle mého zdání vzor svůj v dekoraci dómu freiburského, totiž galerie poprsí v triforiu. Podobná galerie portraitů nenachází se na tomtéž místě v žádném chrámu, ale ovšem na jiném místě na münstru freiburském, totiž na věži západního průčelí na konsolách, které nesou přečnívající galerii horního patra. Poprsí jsou stejným způsobem pracována, jen že ve Freiburku slouží jakožto architektonický článek, kdežto v Praze jsou samostatnými výtvory plastiky. Adler, jenž první na poprsí freiburská upozornil, [20]) domnívá se, že to jest rodinná galerie stavitele věže; budiž tomu jakkoliv, podobiznami jsou a mohly snadno povzbuditi Petra Parléře k myšlénce podobné. Co do času jsou

poprsí freiburská dřívější, i kdyby nepocházela z r. 1295, jak se Adlei domnívá. Parléř znal münstr freiburský jakož i jiné stavby německé zajisté ze svých mladých let, a i později, kdy se v Praze trvale usadil, nutily jej jeho rodinné záležitosti k cestám do Německa, víme alespoň že r. 1370 navštívil za tím účelem Kolín nad Rýnem; že rodinné i živnostní styky s mistry německými byly velmi časté a svazky velmi tuhé, dokazují zprávy historické, a že jmenovitě spojení jeho s mistrem freiburským Janem z Gmündu, příbuzným mu rodem i duchem, bylo velice živé, dosvědčují některé zvláštnosti jiných staveb, jichž původcem jest Parléř sám neb jeho stoupenci.

III.

Vedle řízení stavby chrámu svatovítského jmenuje nápis v triforii jakožto díla Petra Parléře chor Všech Svatých a most přes Vltavu vedoucí. Kostel Všech Svatých byl zámeckou kaplí, při níž r. 1342 Karel, tehda markrabí moravský, zvláštní sbor kanovničí zřídil, tak že následkem toho rozšíře a býti musela; to stalo se hlavně nákladem Jana Očka z Vlašimi, přispěním zajisté krále samého, a hojnosť prostředků umožnila brzké dokončení budovy. Dle zmíněného nápisu byl chor Všech Svatých r. 1386 již hotov, jest tudíž dílem as jednoho dvacetiletí; stavba tato byla sice jen vedlejším zaměstnáním mistra a hutě, a vyrostla vedle chrámu svatovítského jako ratolesť u kořene mohutného kmene, ale nebyla to svatyně tak nepatrná a skromná jako nyní, kdy pozdější věky nelítostně zhyzdily královský její zevnějšek. Ještě tu a tam, jmenovitě na jižní straně choru jeví se stopy bývalé nádhery. Byla to vzdušná, lehká stavba po způsobu horní části dómu; samé široké, světlé okno, zabírající celou zeď od pilíře k pilíři; obruba okna vyvíjela se vypnutým obloukem v ozdobný květ, i podpěrné pilíře oživeny vertikálními pruty v obloučcích spojenými, všude samá kružba, samý ornament, jenž jen malou

část zdiva nechal nepokrytu. Během času otlučena téměř všecka ozdoba, a široká okna buď pro nemilý nadbytek světla, buď pro nedostatek skla zúžena částečným zazděním, a tak zohavena svatyně, která mohla býti pro tuto dobu gotiky tím, čím jest Ste. Chapelle v Paříži pro periodu předchozí.

Že dovede též budovati hmotné, pevné stavby pro potřebu četných pokolení, dokázal Petr Parléř mostem Karlovým; než i zde vedle užitku dbal též krásy a postavil v čelo mostu věže a brány, jež sloužily rovněž tak k opevnění jako k ozdobě města. Obě věže, staroměstská i malostranská, jsou založeny a částečně i provedeny zajisté samým Parléřem, po jehož smrti stoupenci jeho dovršili dílo. Věž staroměstská se svým ozdobným průčelním obloukem, svou hoření arkaturou a svými ztepilými nárožními věžkami jeví všude ducha Parléřova, jenž pro každou stavební partii měl případnou ozdobu.

Činnost Petrova neobmezovala se pouze na Prahu; často zmíněný nápis v triforiu jmenuje též jedno venkovské dílo, chor kostela sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem[21]) (et incepit a fundo chorum in colonia circa albeam). Jiný nápis v samém chrámu kolínském vypráví, že stavba počata byla r. 1360 mistrem Petrem z Gmündu (per magistrum Petrum de Gemundia lapicidam), kdy dokonána byla, na určito známo není, nechceme-li uvěřiti zprávě dosti věrohodné, že v tomtéž chrámě nacházela se ještě druhá pamětní deska, nyní ztracená, která udávala r. 1378. jakožto dobu zasvěcení nového choru. Úlohou stavitelovou v Kolíně bylo, přestavěti ku staré lodi nový chor; téměř současně přistoupili dva mistři gmündští, Jan a Petr, k rozřešení podobného úkolu, tento r. 1360 v Kolíně, onen r. 1359 či spíše již 1354 ve Freiburku a jest pozoruhodné, jak souhlasným způsobem oba úloze své vyhověli.

Jan z Gmündu přidržel se základního půdorysu chrámu gmündského, avšak s tou značnou změnou, že ze tří čelních kaplí vyloučil prostřední a uzavřel takto zevní chor šesti stranami dvanáctihranu, následkem čehož nekončí se tento chor jako obyčejně rovnou zdí, nýbrž pilířem; mistr Jan neobmezil

se však jen na tento pokus; změniv seřadění kaplí, proměnil také jejich tvar a uzavřel je dvěma stranama tak, že zevně v hrot vybíhají, uvnitř pak úhel tvoří. Vnitřek i zevnějšek sestrojením tím pozbyl architektonického klidu, jenž padl v oběť originálnímu experimentu. Chorem tím uvádí se nám Jan z Gmündu jakožto mistr, jenž nechce ostati při starém anať jeho individualita jej pudí k vynalezání nových útvarů, k řešení nových úkolů a provádění neobvyklých pokusů.

Týž duch vane také útvarem choru kolínského.

Rozměry nového choru v Kolíně závisí částečně od starší stavby, alespoň šířka hlavní a obou vedlejších lodí byla zachována, rovněž i výška vedlejších lodí; jinak nebral mistr na starou stavbu žádných ohledů, tak že obě části jsou pro sebe samostatnými díly, sloučenými jen ledabylo. Jmenovitě výška střední lodi nevyhovovala nikterak požadavkům nové doby, a mistr Petr bez ohledu na starou část vyhnal vnitřní chor o dvojnásob do výše 24ᵐ, tedy přibližně do téže výše, jakou mají chrámy ve Světlé a Gmündu; kolem tohoto vysokého choru rozkládá se jako pokračování vedlejších lodí ochoz, obklopený věncem kaplí, jež jsou rovněž jako v Světlé a Gmündu čtverhranné, ploché, umístěné mezi klínovité pilíře v ten způsob, že ze vnějšího polygónu nevybočují. V tomto uspořádání kaplí a pilířů zračí se jistá příbuznosť s chrámem gmündským, avšak jinak jeví kostel sv. Bartoloměje v Kolíně podobnou originální odchylku od tohoto vzoru jako münstr freiburský. Počet kaplí, jenž již u choru freiburského v porovnání s gmündským o jednu jest ztenčen, obmezil mistr Petr ještě o další jednu kapli, čímž obdržel opětně závěr o nestejném počtu stran a o rovné závěrné zdi. Kdežto tedy tento chor v ochozu skonstruován jest z pěti stran desítiúhelníka, jenž šířkou pilířů na obvodu přeměněn ještě v devět stran, sestrojen jest vnitřní chor zcela originálně ze čtyř stran osmihranu; následkem toho končí polygón vnitřního choru pilířem, kterýž právě postaven jest před vchod čelní kaple, jejíž boční pilíře naopak k středu obou interkolumnií vnitřního závěru směřují. Jest to jaksi sestrojení choru freiburského v obráceném pořádku, ježto zde

2*

při zevním choru prostřední pilíř, při vnitřním otevřená arkáda v podélné ose leží. „Ve všech těchto novotách poznáváme nepokojného, subjektivně vzbuzeného ducha času,“ praví W. Lübke,[22]) který již poukazuje k podobnosti obou rozvrhů: tyto novoty nejsou však jediné výsledkem ducha času, nýbrž jest to vlastnictví jediné školy, stavitelů gmündských. Principu střídání použil Petr Parléř také na jiných architektonických částech, jako na př. u jižního vchodu ve chrám svatovítský vedoucího a dokončeného, jak dotčeno, r. 1367; zde třem vnějším vchodům odpovídal dvojdílný portál, rozdělený pilířkem, jenž stojí zrovna za centrem prostředního otvoru. Mistr Petr držel se při tom sotva bezprostředně vzoru freiburského, ježto stavba münstru byla v letech oněch ještě málo pokročilá, spíše však rad a návrhů příbuzného a druha svého Jana z Gmündu, s kterýmž nepochybně již po boku svého otce na stavbě sv. Kříže v Gmündu pracoval. Příbuznosť s freiburským chorem vzrůstá ještě více při jiné stavbě, která s velikou pravděpodobností mistrovi Petrovi a jeho škole se připisuje, totiž při chrámu sv. Barbory v Hoře Kutné.

Nejstarší děje stavby svatobarborské nejsou dostatečně osvětleny zaručenými zprávami; [23]) stavba se počala asi kolem r. 1380, neboť již r. 1384 založeno jest testamentárně nadání při novém chrámě „božího těla a sv. Barbory“, rovněž z roků 1386 a 1388 zachovaly se doklady o zřízení mší a oltářů, a potvrzovací listinou r. 1389 povýšen byl nový kostel in perpetuum beneficium ecclesiasticum. Stavba byla již tehdáž zajisté v hlavních částech založena, ježto v letech nejbližších množí se zprávy o zakládání oltářů v jednotlivých kaplích. Jméno stavitele neuvádí se nikde, nelze však pochybovati, že občanstvo kutnohorské hledělo svěřiti veliké dílo mistru osvědčenému a že připadlo na mistra, kterýž rozvinul již činnosť svoji v samém sousedství, v blízkém Kolíně; že Petr Parléř měl spojení s občanstvem kutnohorským dokazují již jeho styky rodinné, an jeho syn Jan zvolil si manželku z nejpřednější rodiny kutnohorské (první zmínka, jak nahoře dotčeno bylo, o paní Kateřině Heleně, dceři Ješka z Kutné

Hory, manželce Janově, přichází r. 1389*). Připadáť sňatek právě do počáteční doby stavby, a podobalo by se zajisté pravdě, že právě tento Jan, který zdědil znamenité nadaní po svém otci, byl mistrem díla při sv. Barboře; tím vysvětlila by se poněkud okolnosť, že stavba chrámu sv. Barbory není uvedena mezi pracemi Petrovými na triforním nápisu, kterýž ostatně pochází z doby, kdy ona stavba teprve v začátcích byla. Plán kostela sv. Barbory mluví sám na místě písemných dokladu, a svědčí rozhodně o účastenství mistrů gmündských. Na značnou příbuznosť plánu tohoto a kostela gmündského poukázal již s důmyslem Grueber, [24]) avšak nemenší jest jeho podobnosť s chorem freiburským. Jest to opětně chor s ochozem a věncem kaplí; dimense jsou značnější než v Gmündu, ale v těchže takřka poměrech. Především shledáváme v plánu tohoto chrámu nápadnou podobnosť s kostelem sv. Bartoloměje v Kolíně. [25]) U obou chrámů jest vnitřní i vnější závěr choru rozdílně sestrojen, jeden s nerovným počtem stran a přímou závěrnou zdí, druhý s rovným počtem a pouhým pilířem v temeni. V Kolíně uzavřen jest v úhlu konečným pilířem vnitřní chor, v Kutné Hoře naopak chor zevní, tak sice, že zde podobně jako ve Freiburku na vnitřní nejzazší interkolumnium dvě kaple připadají a že závěrný pilíř, kaple tyto dělící, v podélné ose leží. Za stavební doby Parléřovské povstaly kaple choru a vnitřní chor až po triforium, které vyjma jižní stranu prvního travée jeví úplně formy Parléřovy a velikou podobnosť s triforiem svatovítským. Jaký byl původní plán dlouhé části chrámu, těžko určiti při nedostatku písemných pramenů, jež při stavbě svatovítské všude naše badání podporují. Odkázáni jsouce pouze na analysi tvarů, nemůžeme vyřknouti ukvapený soud; tolik však z rozboru stavby samé vysvítá, že celé nynější založení pětilodní již z doby předhusitské pochází. [26]) Obě nejzazší nízké lodi poukazují již svou jednoduchou křížovou klenbou, profily žeber a pilířů, ano částečně i kružbou oken

*) Rok 1385, do kterého se u Schnaase-ho i jinde klade doba založení chrámu i doba sňatku Janova, jest jen přibližně udán a není nikterak zaručen.

k první stavební době, a o časném tomto původu vydávají svědectví též malby objevené na západní zdi lodi jižní a pocházející dle slohu svého z počátku století XV. Poměry, za jakých stavěno od počátku až do vypuknutí války husitské, nebyly vždy pro stavbu hrubě příznivé; tak dovídáme se z jedné závěti z r. 1404, že stavba již od více než dvou let byla zanedbávána. Brzo potom nastává čilejší stavební ruch v době, kdy již ani Petr ani snad Jan nebyli na živu; bohatý občan Petr z Písku založil a štědře nadal kapli sv. tří králů, která v potvrzovací listině z r. 1405 drahocennou kaplí se nazývá. Kde tuto nákladnou a zajisté prostrannou kapli o několika oltářích hledati sluší, šťastně, tuším, ukázal p. J. Braniš,*) kterýž vidí v nynější sakristii bývalou kapli sv. tří králů; je-li tomu tak, byl by získán pro stavební historii nový určitější bod, ježto podle toho by základ pětilodní pocházel z doby zřízení kaple písecké. Zdá se tudíž, že původní Parléřovský plán souhlasil i v části dlouhé s gmündským chrámem a že dle něho měla býti sv. Barbora budovou trojlodní, bez ramen příčních.

Budovy dosud uvedené jsou buďto díla historickými doklady pověřená jakožto práce Parléřovy, aneb jako sv. Barbora směru jeho tak blízká, že nelze o účastenství jeho rodu při nich pochybovati. Zdá se nám, že mínění o osobní činnosti, ano i o vlivu Parléřově se příliš přepíná, zvláště, vidí-li se při každé stavbě v periodě Karlově povstalé stopa jeho působení. Co se osobní činnosti jeho týče, nezdá se nám správné, vřaditi bez přesvědčujících důvodů mezi jeho díla jiné stavby, než které uvedeny jsou v nápisu triforním, jejž lze považovati za úplný seznam jeho prací až do r. 1387; za tou příčinou přijali jsme nahoře již přímé účastenství Parléře samého při stavbě sv. Barbory jen s jistou reservou.

V době Karlově a Václavově žilo a zajisté i působilo v Praze tolik stavitelů, že nemáme příčiny shrnovati všechna díla na

*) Ve Světozoru 1881. Některé dodatky a opravy k listu z dějin české gotiky.

jednu osobu; jestliže na začátku panování Karlova viděla se nutnosť povolávati cizích umělců, změnil se poměr tento průběhem časů úplně, a sice tak, že Praha sil svých propůjčovala i cizině. Především byli zde již hned z počátku staří mistři, vyučenci dob starších a zachovávatelé starých tradic, kteří byť se Karlovi nezdáli dosti schopnými k vedení tak velkolepého díla, jako byla kathedrála svatovítská, tož přece v menších rozměrech, při drobnějších úkolech mohli podati dosti znamenité důkazy svého nadání; že lecčemus se hleděli přiučiti od Matiáše a Petra, že vlivu jich se neubránili, jest pochopitelno. A vedle nich a po nich nalezli ještě rozsáhlé pole činnosti jejich vyučenci i následovníci cizích mistrů — v řadách těchto většinou neznámých, zapomenutých umělců mohli se vždy nalézati a zajisté nalézali se praví tvůrčí duchové, mistři důvtipní, kteří nepřestávali na opakování obvyklých schematů, nýbrž přeměnovali a uzpůsobovali je dle vlastních ideí a vymýšleli a zkoušeli nové, původní konstrukce a formy. To jest právě, tuším, známkou rozkvětu umění, když vedle hvězd první třídy vystupuje řada talentů nepatrných, sebevědomých, když i na posledního dělníka dostane se částka uměleckého posvěcení, když veškerá činnosť není nesena a řízena jen jednotlivcem, jenž vysoko vyniká nad ostatní, jim vévodí a jimi jako stroji vládne. S takovým jednotlivcem, jenž jest duší celého rozvoje, vzniká a zaniká okamžitý rozkvět, ano byl-li cizincem v zemi, v níž působil, ostanou vždy díla jeho rostlinami exotickými. Dobou Karlovou však vane onen čerstvý, osvěžující proud, jenž probouzí talenty a tuží síly a jenž zabezpečil uměleckému rozkvětu dlouhý život, život, jenž byl pak vskutku tak zdravý a houževnatý, že ani zmatky za pozdějších let Václavových nedovedly jej podryti, ano ani bouře husitské nemohly úplně jej udusiti.

Petr Parléř byl zajisté mistr vlivu dalekosáhlého, ale proto přece nenacházeli se všichni současníci i následníci v jeho podruží. Především nesluší zapomenouti, že nepřišel do Prahy jako duch vyspělý, že zde teprve ve vývoji svém

pokračoval a se zdokonaloval. Z huti gmündské přinesl s sebou ovšem značnou zásobu ideí konstruktivních i forem, a byť jí upotřebil v dosti křiklavém odporu proti starší části Matiášově, přece na této takřka nevědomky lecčemus se přiučil; již původním plánem podmíněno bylo ono velkolepé použití příporného systému, jenž jest příznakem kathedrálního slohu francouzského a jenž vyjma dóm kolínský u německých chrámů se skrovně vyskýtá. Zajímavé jest, že právě stavby mistrů gmündských použitím příporných pilířů a oblouků, ovšem velmi jednoduchých, se vyznamenávají a že tím spíše francouzským vzorům se blíží; Petr Parléř vnikl již záhy v tento princip, jejž při chrámě svatovítském znamenitě rozvinul, a tím zárodek spočívající v stavbě Matiášově stal se tak plodným, že systém příporný užit v Čechách poměrně ve značnější míře než v Německu, v jednoduchých tvarech u chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně, v složitých a bohatých u chrámu sv. Barbory v Hoře Kutné.

Plány Petra Parléře nejsou, jak již vyloženo, než variace základní myšlénky u mistrů gmündských oblíbené; a právě z těchto obměn lze seznati neobyčejnou tvořivosť mistra, kterou osvědčuje též všude v detailech stavby. V jednotlivostech má Parléř mnohé charakteristické zvláštnosti. Mohutné pilíře opatřeny jsou silnými válcovými pruty, jež se liší od drobných hruškovitých profilů Matiášových; tyto pruty jsou v chrámu svatovítském podloženy jednotlivými polygonními plinthy, u ostatních staveb však vylupují se bezpostředně z jádra, jež mnohdy, jako u kostela kolínského, má základnu ovální. Hlavice prutů mají tvar trychtýře pokrytého polygonním abakem; hlavice tyto jsou holé, nezakryté ornamentem rostlinným, jakož vůbec nepoužívá Petr Parléř, vyjma obvyklé stylisované krabole a růže, ornamentu vegetabilního; více libuje si při dekoraci ve tvarech lidských a zvířecích, tu fantastických, onde zase zcela naturalistických; potvorných hlav a figur, netvorů a draků rozseto po všech stavbách, a při chrámě svatovítském lze dobře rozeznati monstra jeho od netvorů Matiášových, přesněji stylisovaných, ať tak dím heraldicky vytvářených. Hojná orna-

mentika geometrická jest pravým jeho živlem; obmeziti zdivo na minimum, ponechati takřka pouhou kostru a protkati ji sloupky a obloučky galerií, pruty a kružbou širokých oken, jest hlavní snaha jeho vrcholící v horním patře sv. Víta; i tam, kde větším plochám zděným nelze se vyhnouti, pokrývá je a oživuje vertikálními žilami, oblouky a pasy slepých arkatur a kružeb. Obzvláště různotvárné a složité jsou jeho kružby okenní; mezi jednoduché třílisty a čtyřlisty ve svém složení jako v kaleidoskopu stále se měnící vtírají se zde již plamenité tvary pozdní, jichž Parléř záhy, jakožto jeden z prvních používá.

Jest tudíž Parléř odvážný a novot milovný v konstruování budov, jest nádherný a vynalézavý v podrobnostech; snahou po docílení effektu, přílišným vytýkáním ornamentiky jest repraesentantem slohu volného, bohatého, jenž v sobě již utajuje počátky dekorativního slohu, zárodky onoho gotického baroka, jež rozvolnilo základní principy přísné gotiky.

V šlepějích Parléřových postupují především pokračovatelé stavby svatovítské, syn jeho Jan, a nástupce jeho Petr či Petrlík připomínaný r. 1418. Z doby těchto mistrů pochází stavba věže, založené někdy po r. 1400; na dlouhé části dómu založené r. 1392 stavěno, jak se podobá, zcela volně, tak že tento díl dále nedospěl. Partie věžní v arkatuře prvního patra a nárožních příporách se štíhlými fialami zračí ještě úplně formový sloh Parléřův; rovněž věže mostní, dokončené, jak již zmíněno, nepochybně teprve nástupci Parléřovými.

Z ostatních staveb pražských, jeví, jak za to máme, jen dvě památky rozhodné známky bohatého slohu Parléřova: kaple radnice staroměstské vysvěcená r. 1381, a kaple koleje Karlovy; obě kaple svým arkýřovým základem sobě podobné, liší se přece navzájem v jednotlivostech a použitím tak zvaných vimpergů nad okny mají společnou zvláštnosť, jíž u staveb Parléřových neshledáváme.

Dvě památné stavby připisují se obyčejně Parléři samému, a sice chrám sv. Karla na Karlově a chrám panny Marie před Týnem. Chrám karlovský [27]) se svou osmihrannou základnou, svou mohutnou kopulí a hvězdovitým klenutím jest bez odporu jednou z nejvelkolepějších a nejoriginálnějších staveb, jež gotická perioda vytvořila. Založen jest s klášterem dle zakládací listiny 18. září 1350, dle kronikáře současného Beneše z Weitmile r. 1351, a nepatrnou rozdílnost obou údajů lze vysvětliti v ten způsob, že r. 1351, asi z jara, na stavbě pracovati se počalo. Základní podobu určil nepochybně zakladatel sám, jemuž dle všeho tanul na mysli vzor chrámu cášského; [28]) způsob, jakým stavitel ideu tu provedl, jest již ode dávna předmětem zaslouženého obdivu. Rozbor stavby a detailu nasvědčuje tomu, že nejprv postaven oktogon s kuplí, a pak teprve že připojen k němu chor; že stavba nebyla počata, jak obyčejně chorem, vysvětliti lze neobyčejnou podobou budovy. Účastenství Parléřovo na plánu lodi vyloučeno již tím, že chrám založen v době, kdy Petr v Praze ještě nedlel; nelzeť pochybovati, že se hned r. 1351 přistoupilo k stavbě chrámu, a tomu nasvědčují i detaily oktogonu, které vůbec ani nesouhlasí s formami Parléřovskými. Žebra nádherné klenby vybíhají z konsol, podepřených polosloupky, jež vyrůstajíce ze zdi zaokrouhleným stvolem, nejdou od samé podlahy chrámu; tento motiv jest zvláštností ranní gotiky, a tvar těchto podpěr a ornamentika hlavic blíží se skutečně slohu doby předchozí, doby Jana lucemberského; některé hlavice pokryty jsou lupením, jakéhož Parléř nikdy neužívá, jiné pak mají tvar jehlanu ozdobeného prohloubenými lomenými obloučky, tvar, jakýž spatřujeme u některých hlavic kostela roudnického a jiných současných staveb. Původcem oktogonu jest dle toho nějaký n známý geniální mistr, kterýž vyšel ze starší školy stavitelské, k jejímuž vývinu přispěl zajisté nemálo Vilém avignonský jak po technické tak formální stránce.

Chor kostela karlovského liší se svými tvary od lodi, a při choru možno skutečně konstatovati vliv Parléřův; žebra klenutí počínají již u samé podlahy a vyrůstají do výše v po-

době rozčlánkovaných poloupilířů bez přetržení, nejsouce opatřeny zvláštními hlavicemi. Chor skonstruovaný ze šesti stran desítiúhelníka zakončen jest úhlem a pilířem podobně jako vnitřní chor kolínský a zevní chor freiburský a svatobarborský, takže v tomto sestrojení lze skutečně hledati vliv školy Parléřovy. Formální rozdíly svědčí tedy, že chor přistavěn byl k oktogonu již hotovému a že jest as o dvě desítiletí mladší než původní plán. Celá stavba dokončena do r. 1377, kdy slavnostně klášter byl vysvěcen. Stavba lodi, jež při vší své původnosti zachovává v detailu staré tradice, liší se naprosto jak od staveb Parléřových, tak i Matiáše z Arrasu, jemuž druhdy se připisuje také podíl na chrámu tomto, a dovolujeme si vysloviti domněnku, že geniální původce této části neostal bez následníků, že působil vlivem a vzorem svým na pozdější generace, strůjce originálních kleneb některých chrámů jihočeských, z nichž obzvláště vynikají díla mistrů Staňka a Kříže, presbyteria chrámů v Milevsku a Krumlově. Stavby ty tvoří skupinu zcela původní, od vlivu cizího, jmenovitě Parléřovského, zcela nezávislou, skupinu nad míru zajímavou, leč dosud nedosti prozkoumanou a osvětlenou. Tak spojuje v sobě památný chrám karlovský dva ze směrů české gotiky: vnesený, aklimatisovaný a dále rozvinutý směr Parléřův, se směrem starší školy, povznesené tímto dílem k výši ani před tím aniž potom dostižené.

U chrámu karlovského lze tudíž pouze na choru zříti sledy působení Parléřova; chor tento má jednu zvláštnost společnou s chorem druhé stavby, která se častěji přičítá vlivu Parléřovu, totiž chrámu týnského; zvláštností tou jest opětně ono sestrojení závěru, při němž konečný pilíř do podélné osy budovy připadá. Jest to však také jediná vlastnosť, která při chrámě tomto na bezpostřední vliv Parléřův ukazuje; jinak jest celá stavba jednoduchým plánem založena a také v partiích z první stavební doby pochodících zcela jednoduše provedena — dle všeho jednalo se zde zprvu jen o zřízení prostranných místností pro četnou obec věřících a teprve později, kdy chrám tento jako první a největší svatyně učení husitského na důležitosti

a oblibě získával, byla stavba jeho uměleji a ozdobněji v průčelí a věžích dovršena.[29]) Kdy stavba nové budovy na místě staršího kostela počala, není známo, odkazy účelu tomu věnované přicházejí již r. 1339, avšak podobá se, že teprve následkem působení Konrada Waldhausera, jež přivábilo v chrám přečetné zástupy, na stavbu novou počalo se pomýšleti. Nový chrám založen tudíž as kolem r. 1370 a již r. 1380 byl chor kostela zřízen, a další stavba pokračovala tak hbitě, že již r. 1402 byly kaple věžní hotovy. Chrám týnský měl vlastní čilou huť (fabrica ecclesiae) a v r. 1404 připomínají se mistři této huti Petrus Smelczer a Otto Schaufler, při nichž není jasno, zda byli staviteli či správci stavby; poslednímu náhledu svědčí povaha záležitosti, v níž vystupují, pak okolnost, že povolání stavitelské u nich jinde označeno není, titul však, jejž nesou: „magistři", poukazoval by opět k činnosti stavitelské, ježto finanční správci zovou se vždy „directores". Jinak skoupé zprávy i zde jméno stavitelů zatajují. Vliv Parléřovský jeví se rozhodně v utváření choru, kdežto detaily pilířů z části přetvořených, jmenovitě jemné článkování žeber vysokými polygonními plinthy podložených, na straně obrácené do lodí vedlejších jeví zase jistou příbuznost s tvary Matiáše z Arrasu. Spíše než v této části lze spatřiti vliv Parléřův v pozdějších ozdobách a přístavcích, na portále severním a v partiích věžních. Bohatý sloh Parléřův jímal rozhodně též pozdější generace, na něž však patrně nepůsobily tradice hutní, a spíše mluviti lze o vlivu, jakýž měla Parléřova díla jakožto vzory, než o vlivu osoby a školy. Nejbystřejší z pozdějších mistrů českých Matěj Rejsek, u něhož o nějakém bezprostředním působení školy Parléřovy nemůže být řeči, stojí při vší originalitě do jisté míry pod dojmem vzorů Parléřovských a to nejen ve tvarech ovšem pozměněných a uvolněných, ale též v základě a konstrukci, jak svědčí další vedení chrámu svatobarborského i stavba Prašné brány.

Petr Parléř přinesl do Čech mnohé idee a motivy, jež zde nalezly půdu úrodnou; dlouhý jeho život a mnohonásobné zaměstnání, velký počet příbuzných a jejich působení byly

příčinami trvalého vlivu; stavitelství českému druhé polovina XIV. věku a počátku XV. st. dodal zvláštního, byť i ne výlučného rázu, ano i druhá polovina XV. st. ráda těží z pokladu, jejž uložil ve svých stavbách.

IV.

Kapitál duševní, kterýž Parléřem do Čech z Německa přišel, splatila země česká hojnými úroky. Již na počátku století XV. vystupují v Německu stavitelé původu českého, kteří většinou právě ze školy Parléřovy vyšli. Objevují se především v městech zemi české nejbližších: ve Vídni a Řezně. Nebudeme rozhodovati, zdaliž onen Wenzel, který v Řezně v r. 1411—1416 při stavbě dómu se jmenuje, totožným jest s Václavem, synem Parléřovým, spokojíce se s tím, že jméno rozhodně poukazuje k původu českému. S rodem Parléřovým uvádívají se ve spojení též proslulí mistři, známí pod jménem Jungherrů z Prahy. O mistrech těchto zachovalo se málo současných zpráv, a to, co pozdější spisovatelé zaznamenali, neobstojí při kritickém rozboru, ač dlouhou dobu bráno bylo za bernou minci a rozmnožováno ještě novými hypothesami a výmysly. Historická kritika z novější doby zničila rozpředený mythus a zůstavila nás o několika hubených faktech.[30]) Víme jen, že mistři tito skutečně existovali, že vynikali uměním a věděním a že poučováním působili na mladší generace. Klassickým svědkem toho jest mistr Matouš Roritzer, stavitel při dómu řezenském, který ve svém spisku „von der Fialen Gerechtigkeit" z r. 1486 na Jungherry z Prahy se odvolává, řka, že vše, co vykládá, nemá sám ze sebe, nýbrž že to tak již dříve vykládáno bylo od umění znalých, jmenovitě Jungherrů z Prahy. Všecky ostatní zprávy pocházejí teprve z poloviny století XVI. a mají větším dílem jen tradici za základ; hlavně týkají se činnosti Jungherrů ve Strassburku, jmenovitě dostavění věže tamního münstru. Jestliže dříve chybováno přílišnou lehkověrností a důvěrou v pozdní zprávy, zašli novější badatelé příliš daleko v negaci, popírajíce veškerou účasť

Jungherrů při stavbě münstru strassburského. Byť i jméno jich se nevyskytovalo v současných zápisech a účtech stavebních, jež ostatně se v úplnosti nezachovaly, svědčí již o skutečném účastenství ta okolnosť, že jméno jejich utkvělo v tak živé paměti, jako z ostatních jediné osoba prvního stavitele Ervina ze Steinbachu. Známe ovšem podrobně řadu mistrů díla münstru strassburského a v řadě této pro Jungherry není místa, ale proto přece mohli býti rádci a pomocníky při díle, původci plánů a návrhu, jež sdíleli s výkonným stavitelem. Ze slov Roritzerových lze souditi, že hlavní jich předností byly vědomosti theoretické a jestliže nebyli stálými řediteli nějakého díla, tož provozovali zajisté jistou ať tak díme praxi konsiliární. O povolávání cizích mistrů na radu a dobré zdání při vedení nějaké stavby jsou příklady velice hojné, a vyskytují se také při samé stavbě münstru strassburského.

Naskýtá se nám otázka, v kterých asi letech tito mistři pražští žili? Ze slov Roritzerových vysvítá, že mnohem dříve, než on svou knížku složil a že tehdáž r. 1486 již nebyli na živu, nelze však vyrozuměti, zdaž poučení se mu dostalo od nich samých či z tradic hutních. Zpráva kronikáře Specklina vypravující o dokonání věže a položená k r. 1365 zavdala příčinu k mylnému domnění, že toho roku Junkerové věž dovršili, a na základě téhož náhledu slavena již r. 1565 památka Junkerů pamětním penízem, který v tomto případě jest historickým pramenem ceny pochybné. Specklin však nepraví, že dokonání věže se stalo hned r. 1365, nýbrž že jí posléz provedli oba Jungherrové z Prahy a Hültz z Kolína, a jmenováním Hültze dodán jest zprávě té ráz věrohodnosti; Hültz přichází v účtech a zápisech poprve r. 1421 a vedl stavbu až do své smrti r. 1449; jeho dílem jest skutečně dovršení věže, která však při jeho nastoupení byla v hořejším patře se čtyřmi nárožními hlemýžďovými věžkami hotova. Právě na těchto hlemýžďových věžkách spatřujeme rozhodnou příbuznost s podobným originálním dílem Parléřovým — šnekem při chrámu svatovítském; tato partie jeví úplně známky huti pražské a odtud vyčítáme úplné potvrzení zprávy Specklinovy,

jenž patrně byl zcela dobře informován.[31]) Na některých částech tohoto patra nachází se kamenické znamení Ulricha z Ensingenu, jenž byl předchůdcem Hültzovým v letech 1399 — 1417, zdá se tudíž, že mistři pražští působili k ruce a po boku tohoto mistra, kterýž řídě zároveň i jiné stavby v městech německých, ve Strassburku jen občas se zdržovati mohl. Lze se tudíž domnívati, že působení mistrů pražských ve Strassburku připadá do druhého desítiletí století patnáctého, ačli nepůsobili později po boku Hültzově, a Matouš Roritzer mohl seznati jejich návody jak od otce svého Konráda, tak i právě v huti strassburské, kdež r. 1474 za tovaryše byl přijat.

Kolik vlastně těchto Jungherrů bylo, těžko rozhodnouti; Specklin mluví o dvou, na minci z r. 1565 jsou vyobrazeni tři; jak se nazývali křestními jmény, již dokonce určiti nelze; zprávy o dvou mistrech Janovi a Václavovi, jež prý Boisserée nalezl v zápisech, jsou dosti podezřelé, ježto při opětném přehlížení všech listin na jména ta se vůbec nepřišlo a již identita jich s Jungherry byla pouhou hypothesí. Neméně obtížno jest nalézti nějakou jejich stopu v Praze. Patrno jest z domnělého jich díla a z prací Roritzerů, že vyšli z huti Parléřovy, a nebylo by nemožné, že přináleželi k jeho rodině. Synové Petrovi se jimi rozuměti nemohli, ježto Jan byl již před r. 1407 mrtev, spíše by se mohlo pomýšleti na syny Janovy, kteří v r. 1407 se uvádějí a z nichž Johánek musil býti tehda již dospělým. Ovšem nacházíme se zde úplně na nejisté půdě hypothes, ježto jinak o synech Janových není ničeho známo. Jméno Jungherr nebylo jméno rodinné, jakož vůbec tehdáž jména rodová nebyla ustálena, bylo to jen příjmí osobní a v Praze samé nebylo nijak vzácné. Tak nazývá se jakýsi Jan Barchovec z pravidla i v listinách právních obyčejnou přezdívkou svou Junker Ula. Nebylo by nemožné, že mistři ti v Praze samé známi byli pod podobným názvem českým, a již Vocel vyslovil domněnku, že tři členové bratrstva malířů pod jménem panic Václav, panic Petr a panic Janek v seznamu zapsání jsou s proslulými Jungherry totožni.

Námitka Gruebrova, že závadou jest zde chronologie, odpadá, ježto seznam onen nepochází z r. 1348, jak Grueber se domníval, nýbrž z třetího neb čtvrtého desítiletí XV. st. [32]) Jméno Panic bylo v Praze rovněž obvyklé, tak jakýsi pasíř Ula má přezdívku Panic, a bylo-li by lze přivésti tohoto Ulu Panice v jakousi souvislosť s Junker Ulou nahoře uvedeným, měli bychom v této analogii o jeden důvod více považovati Jungherry a pražské Panice za tytéž osoby. Že se Panicové nacházejí v seznamu malířů, není závadou, ježto právě v pověstech elsasských vystupují jako malíři a sochaři, a ježto až na naše doby se zachovaly některé kresby a náčrtky, připisované již v XVI. století Jungherrům, kteří tehdáž platili za kresliče rovněž znamenité jako za architekty.*) Tolik jest zřejmo, že lze přičísti Jungherry ke škole gmündské, jejíž členové roztroušení po zemích českých i německých stále pěstovali styky vzájemné.

Sláva mistrů gmündských pronikla až za hranice říše německé; v roce 1391 vystupuje při stavbě milánského dómu jistý Henricus de Gamodia, kterýž nepochybně jest identickým se stejnojmenným stavitelem markrabí moravského a kterýž jindy neprávem ztotožňován byl s otcem Petrovým. Připisovati rodu gmündskému ještě jiné osobnosti, jakmile se jmenují Jindřich neb Michal, bylo by odvážné; tak přicházejí při stavbě chrámu ulmského dva stavitelé jménem Jindřich, z nichž jeden namnoze pokládán jest za totožna s otcem Parléřovým, [33]) avšak stejnosť křestních jmen jest zde pouhou náhodou a celý

*) Wolfgang Lazius (De gentium aliquot migrationibus. Bazilei 1557) vypravuje o sporu pánů z Rapottensteinu s Jungherry v příčině užívání malířského znaku, kterýžto spor prý císař Sigmund ve prospěch Jungherrů rozhodl; v tomto spise, vydaném as deset let před zprávami Specklinovými, platí též Jungherrové za stavitele při věži münstru a uvedením císaře Sigmunda shoduje se událosť ta i co do času V příběhu tomto vystupují Jungherrové jakožto malíři; kresby, které sic pozdním nápisem z XVI. st. jakožto práce Jungherrů označeny jsou, zachovaly se v Erlangách, a jména jich uvádějí se také v inventáři pozůstalosti Vilibalda Imhofa z r. 1580.

plán i provedení münstru ulmského nesouhlasí naprosto s duchem školy gmündské.

Vliv mistrů gmündských a působení jich výtvorů lze konstatovati na celé skupině staveb bavorských, franckých a švábských. Zajímavé jest, že již první z rodu Roritzerů, Konrád, otec Matoušův, spravuje se zcela jich příkladem, jakmile se mu naskytuje příležitost k provedení plánu jen poněkud samostatného; u vedení díla při dómu řezenském (v letech 1450—1480) pokračuje nádherným způsobem ve stavbě věže a při zakládání choru sv. Vavřince v Norimberku řídí se úplně dle schematu chrámu gmündského a světelského.

Již dříve spravoval se tímtéž vzorem stavitel hořejšího farního chrámu v Bamberku, počatého r. 1392, částečně též původce kostela v Amberku (1431—1454) a dosti pozdním jeho napodobením jest kostel sv. Michala v Hallu švábském, dokončený v částech choru r. 1495—1525. Také některé cihlové stavby táhnou se k témuž základu, jako ku př. chrám panny Marie v Ingolstadtu, jehož chor založený r. 1425 v roce 1439 posvěcen jest, chrám sv. Jakuba v Straubingu (1425 - 1512) a kostel panny Marie v Mnichově (1468—1488). Všecky tyto stavby nesluší ovšem přičísti mistrům gmündským, aniž jich bezpostředním žákům, ale přece vlivu, jakýž způsobily stavby jich jakožto vzory.

Zvláštnosti mistrů gmündských jeví se v konstruování chorů, a to zajisté jednak za tou příčinou, že tato část poskytuje více půdy k změnám, jednak že mistři tito právě při četných přístavkách chorů měli příležitost z této volnosti těžiti. Hlavní schema jest vždy totéž, chor s ochozem a kaplemi položenými mezi pilíře tak, že zevně nevystupují z obvodu, v čemž pouze kaple freiburské svým originálním tvarem činí výminku; příporného systému užito všude, zde hojněji, onde chuději. Rozvětvení rodu a školy, lze-li za pravé přijati identitu Jana z Gmündu s Janem světelským, bylo by jak následuje. Arcimistrem byl by Jan, jenž po dostavění choru světelského řídí na čas stavbu v Gmündu ve spolku s Jindřichem, nepochybně bratrem svým, jenž jakožto podřízenější užívá příjmení Parléř.

Jan zakládá dále chor ve Freiburku, kdež jej následuje Michal, snad syn jeho, později též stavitel v Strassburku. Syn Jindřicha Parléře Petr povolán do Prahy ponechává si název otcovský rovněž jako bratr jeho Michal: jej následují synové Václav a Jan v umění stavitelském, tento též v řízení chrámu svatovítského, a v synech Janových, Johánkovi a ostatních, možno spatřiti proslulé Jungherry, kteří působí při dostavění téhož chrámu strassburského, při němž druhdy již Michal freiburský účastenství měl. Hlavními zachovávateli tradic gmündských jsou nadále bodří Roritzerové, Konrád i Matouš.

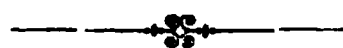
Důkazem rodinných svazků mezi Janem z Gmündu, Michalem freiburským a Petrem Parléřem jest mimo společné jméno a duševní příbuznost prací též užívání stejného znaku, štítu s kolem k levé straně zlomeným.*) Nesnadné jest rozluštiti otázku o původu těchto mistrů: gmündskými nazývají se někteří jen dle svého dočasného působiště, jiní slovou freiburskými, jiní pražskými. Jediným vodítkem by nám zde mohl býti nápis v triforii dómu pražského, ale právě ten nás bohužel zavádí do bludiště; Jindřich Parléř nazývá se zde „de Polonia“ i jest otázka, které místo lze tím rozuměti a zdaž vůbec jméno to jest správně psáno. Slovné znění poukazuje k Polsku, jakožto vlasti Jindřichově, než znění to umožňuje i jiné výklady a hypothesy. Bononii italskou lze zde úplně vyloučiti, spíše již by se zde mohlo rozuměti francouzské město Boulogne a s původem francouzským nebyl by nikterak v odporu směr obou prvních mistrů Jana a Jindřicha; další roz-

*) O ostatních známkách, jež Grueber a po něm Klemm připisují některým členům rodu Parléřova, pomlčím; materiál není zde ani úplný, ani ve všem spolehlivý. Způsob, jakým prof. Fr. Ržiha (Studien über Steinmetzzeichen 1883), kamenická znamení roztřiďuje a v soustavy uvádí, zdá se mně býti v principu pochybeným a příliš složitým; znamení Parléřovo odvozuje z „klíče“ huti strassburské a jest nakloněn míti Prahu za filiální huť (Gauhütte) Sluší činiti dobrý rozdíl mezi znaky mistrů a značkami kontrolními i konstrukčními, jež Grueber v theorii správně, méně však v praxi rozeznává, Ržiha pak namnoze konfunduje. Znaky mistrů jsou větším dílem znaky rodové a nikoliv hutní, jak vidíme právě u mistrů gmündských i jiných (Ensingerů, Roritzerů).

větvení děje se však úplně na půdě německé a české a o nějaké vzájemnosti a o spojení s mistry francouzskými není nadál vůbec ani potuchy. Nelze zamlčeti náhled, který mezi badateli německými jediné správným se pokládá, že totiž do nápisu vloudila se chyba podobně jako při jméně samém (Arler místo Parler) a že místo Polonia má se čísti Colonia t. j. Kolín n. R.; závažným důvodem jsou zde stálé příbuzenské svazky mezi mistry kolínskými a gmündskými: Petr Parléř měl manželku z Kolína a dcera jeho provdána byla za mistra kolínského, a rovněž Jindřich z Gmündu, dvořan markrabí moravského, měl dceru stavitele kolínského. Leč kdyby i mistři gmündští pocházeli z Kolína samého, tož přece nejeví se nikterak jako žáci hutě kolínské, lišíce se jmenovitě od ní svými plány a základy chorovými. Akta o původu Jindřichově a tím i ostatních členů jeho rodu nejsou dosud nikterak zavřená. Jestliže v půdorysech jejich chrámů nelze nespatřiti vůdčí motiv chrámů cisterianských, tož přece nelze popříti, že se základní touto ideou nakládali zcela volně. Mistři gmündští mají mnohé originální stránky a díla jejich nesou jistý individuální ráz. Sluší činiti dobrý rozdíl mezi společným rázem, jenž jest podstatou slohu a jednotlivé periody, a charakteristickými známkami, jež jsou vlastnictvím krajiny, rodu a jednotlivce. Perioda románská a ranní gotika vykazují rozhodně některé rozdíly provinciální, v gotice století XIV. mizejí při velkolepějších stavbách krajové různosti, ale za to možno na mnohých pozorovati charakteristické rozdíly, jimiž se lišily jednotlivé rodiny stavitelské. Rody ty nebyly namnoze vázány na určité místo, členové jich vedli často potulný život, hned tu, hned onde se usazujíce, kde právě třeba bylo, a poskytovali tak vlastní své vymoženosti rozdílným krajům. Díla jednotlivých rodů a nikoliv památky zaokrouhlených krajů tvoří nyní zvláštní skupiny. Ovšem že duševní pružnosť činila stavitele XIV. věku schopnými vyhověti i požadavkům lokálním a speciálním přáním zakladatelů, ale ponejvíce prováděli svou vůli a při pokračování v díle již počatém nebrávali namnoze ohledů na hotové již části.

Vidíme, že právě mistři gmündští dovedli všude tam, kde sloh gotický popouštěl uzdu samovolnému tvoření, z volnosti té hojně těžiti; pozorujemeť u nich vždy nové, často překvapující sestavy, projevující ducha, jenž stále zkouší a bádá, a nepřestávaje na dosavadních výsledcích, vždy v nové a nové experimenty se pouští. V gotiku XIV. st. přivádí škola tato zvláštní jarý život, a rozhlížíme-li se po činnosti stavitelské v střední Evropě během druhé poloviny XIV. st., zříme, že nejznamenitější plody vyrostly pod rukama neb aspoň pod vlivem těchto mistrů; vyjma pokračování v stavbě dómu kolínského, s jehož staviteli byli ostatně i mistři gmündští spřízněni, a vyjma stavbu chrámu ulmského, není významné budovy, při které aspoň na krátko by nebyl působil některý z mistrů gmündských.

Tvrdívá se, že teprve renaissance přispěla k probuzení individuality umělcovy; zde však máme skutečná umělecká individua, svobodná a sebevědomá. A právě průběhem století patnáctého, kdy na obzoru vlaském vystupovaly červánky renaissance, vymizela tato volnosť ze stavitelského umění střední Evropy, a jmenovitě německé stavitelství ztuhlo v cechovním a hutním zřízení, v němž jako drahocenné dědictví chovány byly náuky a návody mistrů gmündských, hlásané důmyslnými Jungherry z Prahy.

Poznámky.

[1]) Důvody své o identitě obou mistrů vyložil jsem v Památkách XII. s. 9. r. 1884 v článku „O mistru Vilémovi, staviteli z Avignona.“

[2]) Zmíněný nápis v chrámě svatovítském zní: „Petrus Henrici Arleri de Polonia magistri de Gemunden in Suevia, secundus magister hujus fabrice, quem imperator Karolus IV. adduxit de dicta civitate et fecit eum magistrum hujus ecclesie“ etc.; (líčí se další jeho činnosť). O mistru tomto psal jmenovitě B. Grueber ve svém díle Die Kunst des Mittelalters in Böhmen III. 160 a násl., pak ve Würtembergische Vierteljahrshefte 1878. Některé náhledy Gruebrovy nalezly odpůrce v Ungrovi ve článku: Die deutschen Dombaumeister in Prag und Mailand, Zeitschrift für bildende Kunst 1871. O celém rodě podává zprávy diakon A. Klemm v encyklopaedickém díle Württembergische Baumeister und Bildhauer bis ums Jahr 1750. 1882. Str. 42. a násl. Oba Grueber i Klemm drží se houževnatě nesprávného jména Arler, jež by jednou pro vždy mělo býti z dějin umění škrtnuto. O Petru Parléři a jeho rodině viz historická dáta v Dějepisu Prahy od W. W. Tomka 1871 II. str. 478.

[3]) Tomek, Dějepis Prahy II. str. 478. a následující.

[4]) Merlo, Petr von Gmünd, kaiserlicher Dombaumeister zu Prag. Organ für christliche Kunst 1865.

[5]) W. W. Tomek, Základy místopisu Pražského. h. 171., h. 150.

[6]) W. W. Tomek, Základy h. 153., 158., 164.

[7]) Kniha zápisů v archivu města Prahy č. 986. str. 1086. Item ... magister Petrus operis in castro artifex acquisivit jus civile ...

[8]) Kniha staroměstská e. 986. Parléř uveden pod jménem Petrus lapicida de Castro pragensi.

[9]) W. W. Tomek, Základy h. 135., 139., 152.

[10]) Libri confirmationum IV. Str. 217. Tomek l. c. h. 112.

[11]) Tomek l. c. str. 28

[12]) L. c. h. 163.

[13]) Merlo, Organ für christliche Kunst 1865.

[14]) Tomek l. c. h. 171., 163. Že by byl Pavel, syn Petrův z manželství s Anežkou z Buru, do Vratislavi se přesídlil a zde při stavbách účastenství měl, jest pouhá domněnka Grueberova; také v příčině ostatních synů a příbuzných Petrových vloudily se do spisů Gruebrových mnohé nesprávnosti, které již také do jiných knih přešly.

[15]) Popis kláštera světelského od šl. ze Sackenu nachází se v publikaci: Mittelalterliche Kunstdenkmale des österreichischen Kaiserstaates II. Str. 37. a násl.

[16]) Na originální sestrojení choru freiburského poukazuje důmyslně Schnaase, Geschichte der bildenden Künste VI. S. 221. Srovnej též popis Adlerův Deutsche Bauzeitung 1882.

[17]) Viz D. A. Schulte, Zur Geschichte der Strassburger Münsterbaumeister v Repertorium für Kunstwissenschaft 1882. Str. 272. a smlouvu s Janem otištěnou v Die Chroniken der deutschen Städte. Neunter Band S. 1017.

[18]) Toho domnění s jistým obmezením jest i K. Vl. Zap v Památkách 1858. Pražský hlavní chrám sv. Víta 1. a násl.

[19]) Historické doklady obsahují: W. W. Tomek, Příběhy stavby kostela sv. Víta, Památky r. 1861. Str. 57. a násl., a téhož Základy h. str. 105 a násl.

[20]) Deutsche Bauzeitung 1882 S. 530.

[21]) Podrobný popis viz v Památkách IV. K. Vl. Zap, Hlavní chrám sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem.

[22]) Geschichte der Architektur. Fünfte Auflage S. 587.

[23]) Viz Chrám sv. Barbory v Kutné Hoře od J. E. Wocela v Památkách III. r. 1858.

[24]) Die Kunst des Mittelalters in Böhmen III. 92.

[25]) V příčině té odkazuji na obšírný a důmyslný výklad Schnaaseho l. c. str. 285 a násl.

[26]) Vocel a jiní připisují mylně přeměnu chrámu svatobarborského v pětilodní chrám M. Rejskovi. Proti tomu vystoupil s hořením náhledem poprvé p. J. Braniš ve Světozoru 1881 str. 516. v článku „Některé dodatky a opravy k listu z dějin české gotiky“. Panu Branišovi, váženému svému příteli a kolegovi, povinen jsem díkem za mnohá ochotná sdělení stavby svatobarborské se týkající.

Nejnověji vypsána jest první doba stavby chrámu sv. Barbory v pojednání pp. J. Zacha a J. Braniše v roční zprávě c. k. vyšších realných škol a realného gymnasia v Hoře Kutné r. 1885. Osvědčení badatelé, původci celé řady důležitých článků z oboru historie umění, vyslovují zde, kromě tvrzení již uvedeného a nad pochybnosť jimi zjištěného o době přeměny stavby v pětilodní chrám, některé nové náhledy týkající se početí stavby a stavitele samého.

Poprvé vyslovuje se zde, ač dosti skromně, domněnka, že otec Petrův, Jindřich, před počctím chrámu gmündského v Čechách dlel a zde snad chrám sv.-barborský založil, obrav si za vzor chrám sedlecký; s tím ve spojení jest druhá domněnka, že chrám barborský již v prvních letech panování Karlova založen býti musil; zároveň popírá se, že by chrám gmündský byl při tom vzorem býval, an teprve po založení chrámu svatobarborského povstal a nadto prý jen malou podobnosť s ním vykazuje; rovněž omezuje se shoda s kůrem sv. Bartoloměje v Kolíně, a odmítá se účastenství Petra Parléře při chrámu kutnohorském. Že osobní působení Parléřovo není nepochybné, ba právě naopak, vysloveno též nahoře, v tom se tudíž s pány spisovateli srovnávám; ne tak s ostatními náhledy. Že chrámy gmündský, kolínský a kutnohorský jsou ve velmi úzkém spojení a jaksi články určité skupiny, jejíž vývoj lze sledovati, vyložil jsem svrchu; souhlas s chrámem gmündským jest ne nepatrný a právě při dotčeném přestavění pozdějším byl umenšen založením nových věží, přetvořením pilířů a novým sklenutím; ještě patrnější jest podobnosť s chorem sv Bartoloměje, o čemž nejjasněji pojednává Schnaase l. c., byť i byly poměry chrámu barborského celkem šťastnější. Nesluší zapomenouti, že podobné založení kromě jmenované skupiny současně nikde se nevyskytá; vzor spatřuji v chrámě světelském, kterýž opět na vzor chrámu v Pontigny poukazuje, k němuž jakožto prvnímu bodu spolu s pp. autory pojednání, ač jinými cestami přicházím.

Rovněž nedosti pevné jsou důvody pro ranější původ chrámu svatobarborského; především nelze zjistiti, jak daleko stavba r. 1384 pokročila, a kdyby i byla ďospěla tak daleko, jak pp. spisovatelé se domnívají, tož přece k provedení toho celých třiceti roků sotva bylo potřeba; srovnání se způsobem, „jak se o sto let později za panování Vladislavova pracovalo", zde neplatí; při počátku stavby plynuly příjmy štědřeji než později a pracovalo se tudíž rychleji; nejlepší analogií jsou zde stavby současné a nikoliv Vladislavovské: jak daleko pokročila ku př. stavba chrámu svatovítského v krátké době ředitelství Matiášova; celý chor sv. Bartoloměje v Kolíně byl během 18 let hotov atd. Ostatně v nejstarší zprávě z r. 1384, v závěti Heinla Pergsmyda chrám ani oltář se nejmenuje jménem, a teprve vykonávatelé závěti odkázaný důchod na kapli Těla Božího a sv. Barbory zapsali, jak z jednání v r. 1389 a z listiny z r. 1396 vysvítá; a podobně se to má se závětí Kateřiny Hagerové z r. 1386. Nadání a zakládání oltářů dělo se ihned, a právě ta okolnosť, že u chrámu sv.-barborského teprve kolem roku 1390 hustěji se vyskytá, svědčí o jeho pozdějším založení, a rovněž i ta okolnosť, že v r. 1384, ba ještě dosti dlouho potom o právním poměru kostela nebylo rozhodnuto. Pokračování v stavbě nikterak nebylo závadou službám božím, které záhy bývaly v hotových částech zahajovány; kněží uvykli již přisluhovati při službách božích za prů-

vodu klepotu kladiv a ruchu stavebního a samo uzavření klenby chrámu svatovítského stalo se „infra missarum solempnia“. Nadto detail z vyspělé doby Parléřovské všude svědčí, že počátek stavby do let padesátých neb snad ještě dříve nelze naprosto položiti Náhled Vocelův o počátku stavby jest zajisté správný a důvody pp. spisovatelů sotva vyvrácen, tak že chronologie staveb a tudíž vzájemný jich poměr ostává takým, jak nahoře vylíčeno. Tím také odpadá veškerá zdánlivá stopa činnosti Jindřicha Parléře v Čechách před r. 1351; domněnka sama o jeho cestě skrze Čechy není ovšem naprosto absurdní, ale prozatím postrádá kromě okolnosti, že Petr Parléř již v pátém roce pobytu svého v řeči české dobře se as vyznal, padnějších důvodů. Císař ovšem dobře mohl znáti rodinu kamenníků umělců, která byla tou dobou přec nejpřednější, a nebyla to náhoda, která jej vedla, když si vyhledal „v dosti odlehlém švábském městě třiadvacetiletého Petra“.

Považoval jsem za nutné poznámku tuto, poněkud delší, zde vsunouti, ježto především důkladné práce badatelů tak vážných zasluhují bedlivého povšimnutí a uvážení, a ježto právě některé jich domněnky s náhledy výše vyloženými, jednak staršími, jež jsem za své přijal, jednak s novými, jež jsem přičinil, v odporu stojí.

[27]) Popis od J. E. Vocela v Památkách VII. a Mittheilungen der Centralcommission XI.

[28]) Důvody podporující náhled tento vyložil p. Dr. A. Horčička, Die Kunstthätigkeit in Prag zur Zeit Karls IV. Jahresbericht über das deutsche Staatsgymnasium in Prag Altstadt 1883.

[29]) Historické zprávy a popis viz v Památkách I. díl. Týnský chrám od K. Vl. Zapa; srovnej W. W. Tomek, Základy str. 25.

[30]) Snůškou různých zpráv, jež nekriticky použity, jest pojednání J. Seeberga v Naumanns Archiv für die zeichnenden Künste 1869 a téhož samostatný spis Die Juncker von Prag Leipzig 1871. Mnohé omyly Seebergovy přešly v pojednání K. Adámka, Čeští stavitelé XIV. a XV. věku v cizině. Osvěta 1874 II. 847. Rozborem náhledů Seebergových zabývá se C W. Neumann (Die drei Dombaumeister Roritzer. Regensburg 1872 Str. 163. a násl., jehož následuje Dr. Fr. X. Kraus. Kunst und Alterthum im Unter-Elsass. 1876. Str 387. a násl. Zprávy Vratislavské, ač současné, netýkají se patrně našich Jungherrů; jest zde jen nahodilá podobnosť jména, jež ostatně velmi nestejně a rozdílně jest psáno.

[31]) Zpráva Specklinova v jeho Collectaneích zněla: „Anno 1365. Diss Jahr ward der Thurm am Münster bis oben an den Helm bei den vier Schnecken verfertigt und gemacht und vollend. Nachmals habens die zwei Junckherrn von Prag ferdig gemacht und Johanns Hild von Cöln.“ Specklin zmiňuje se ještě dále o mistrech pražských: „Anno 1404 kam ein künstlich Marienbild von Prag aus Böhmen, welches die Junck-

herrn von Prag gemacht haben, das schenkte Conrad Frankenberger, des Werks Ballierer." Zpráva tato potvrzuje se částečně současným zápisem v knize darovační (Donationsbuch, viz Kraus l. c), která byla nepochybně pramenem Specklinovými „1404 VI. kal. febr Cuonrat de Frankenburg lapicida alias ballierer fabrice eccl. Arg. qui dd. tristemymaginem beate virginis" Dílo to připsal pak Specklin, snad na základě tradice, Jungherrům.

[32]) Patera a Tadra, Das Buch der Prager Malerzeche Str. 96. Vocel v popisu chrámu na Karlově v Památkách VII.

V příčině Jana Barchovce viz knihu c. 986 v archivu města Prahy k r. 1417... „Johanem Barchowetz dictum Junkher Ula..." a Základy N. 185. č. 839 r. 1394 Johannes Barchowecz... 1398 Johannis Junker,... 1415... erga Hanussium Junker ulam; dále N. 60. č. 36. 1415, 1416. Přezdívka ostala majiteli až do smrti, třeba že Barchovec, připomínaný r. 1394, nebyl již v r. 1417 žádným mladíkem.

[33]) Tak činí E. Mauch, Verhandlungen des Vereins für Kunst und Alterthum in Ulm 1870. a Neumann l. c.

2335 P25c

Chytil, Karel, 1857-

Petr Parléř a mistři gmündšti

DATE	ISSUED TO
DEC	BINDERY SHELF
BINDERY	94 JAN 23 64